

Challenges in implementing the collective complaint mechanism in administrative court proceedings

Guljakhon MADRAKHIMOVA¹

Tashkent State University of Law

ARTICLE INFO

Article history:

Received April 2025
Received in revised form
15 May 2025
Accepted 25 May 2025
Available online
15 June 2025

Keywords:

administrative proceedings,
collective complaint,
legal status,
court practice,
enforcement procedure.

ABSTRACT

This article explores the implementation challenges of the collective complaint institution within Uzbekistan's administrative judicial procedure. It analyzes the legal basis, procedural conditions, and difficulties observed in the practical application, using comparative insights from foreign legal systems. The paper discusses the legal status of complainants, participation in court hearings, implications for enforcement of decisions, and obstacles to efficient adoption. Additionally, it reviews the role of digitalization and regulatory frameworks.

2181-1415/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol6-iss5/S-pp43-48>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Маъмурий суд иш юритувида жамоавий шикоят институтини жорий қилиш муаммолари

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

маъмурий иш юритиш,
жамоавий шикоят,
ҳуқуқий мақом,
суд амалиёти,
ижро жараёни.

Мақолада Ўзбекистон маъмурий суд иш юритуви тизимида жамоавий шикоят институтини жорий қилиш зарурати, ҳуқуқий асослари ва хорижий давлатлар тажрибасидан келиб чиққан ҳолда юзага келаётган муаммолар таҳлил қилинган. Муаллиф жамоавий шикоят берувчиларнинг ҳуқуқий мақоми, суд ишларида иштирок этиш шартлари, ижро жараёнидаги ҳуқуқий оқибатлар ва бу институтни самарали жорий қилишга тўсқинлик қилаётган омилларни кўрсатиб берган. Шунингдек, мазкур институтнинг рақамлаштириш ва қонунчиликдаги ҳуқуқий механизмлари таҳлил қилинган.

¹ Independent Researcher, Tashkent State University of Law. E-mail: guljahon_20@mail.ru

Проблемы внедрения института коллективной жалобы в административное судопроизводство

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

административное судопроизводство, коллективная жалоба, правовой статус, судебная практика, исполнение решений.

В статье рассматриваются вопросы внедрения института коллективной административной жалобы в систему административного судопроизводства Узбекистана. Проанализированы правовые основания и проблемы, возникающие на практике, в том числе на основе зарубежного опыта. Особое внимание уделено процессуальному статусу заявителей, условиям участия в суде, последствиям исполнения судебных решений и факторам, затрудняющим эффективное применение института. Также рассмотрены вопросы цифровизации и нормативного регулирования.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 40-моддасига кўра, ҳар ким бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда давлат органларига ҳамда ташкилотларига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига, мансабдор шахсларга ёки халқ вакилларига аризалар, таклифлар ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Мазкур нормадан келиб чиқиб шуни таъкидлаш лозимки, ҳар ким ўзи ёки бошқалар биргаликда мурожаат қилиш ҳуқуқий кафолатланади. Яъни, Асосий қонунимиз давлат органларига жамоавий шикоят қилиш мумкинлигини инкор этмайди. Лекин, жамоавий шикоят институтини қўллаш учун аниқ механизмлар керак бўлади.

Биз мазкур параграфда жамоавий шикоятни жорий қилган давлатларнинг ҳуқуқни қўллаш амалиётида келиб чиққан ушбу институтни жорий қилиш муаммоларини таҳлил қиламиз.

Жамоавий шикоятни жорий қилган мамлакатларда энг кенг кўп кузатилган муаммо бу жамоавий шикоят берувчи шахсларнинг мақоми ҳисобланади. Баъзи ҳолларда суд ҳужжатлари шуни кўрсатадики, жамоа аъзоси олий юридик маълумотга эга бўлса, гуруҳ манфаатларини кўзлаб маъмурий иш юритиш ҳуқуқига эга. Шу билан бирга, Россия Федерацияси Маъмурий суд иш юритуви кодексининг 5-боб нормалари маъносида ушбу гуруҳ манфаатлари учун маъмурий иш юритиш топширилган шахслар гуруҳининг аъзоси суд ишларида ишончномасиз ҳаракат қилади. Бундай шахснинг ўзи оммавий-ҳуқуқий низонинг предмети бўлганлиги, қоида тариқасида, судда маъмурий ишни шахсан ўзи олиб бориши мумкинлиги сабабли, у бошқа шериклар томонидан ишни судда олиб бориш учун тайинланган шерик сингари қонун томонидан вакилларга қўйиладиган махсус талабларга бўйсунмайди.

Россия Федерацияси Олий суди Пленумининг 2016 йил 27 сентябрдаги Қарорининг 16-бандида “Россия Федерацияси маъмурий-процессуал кодексининг судлари томонидан қўлланилишининг айрим масалалари тўғрисида”ги қарорида мазкур масалага айрим аниқликлар киритилди. Унга кўра, жамоат манфаатларини кўзлаб маъмурий иш юритишда иштирок этувчи шахс бу гуруҳ қисми талабларига жавоб бериши лозим ва судга жамоавий маъмурий шикоят билан мурожаат қилган шахслар аризачининг процессуал ҳуқуқларидан фойдаланадилар. Бундай шахслар

ишни кўриб чиқишда ҳақиқий иштирок этишлари шарти билан кўрсатилган аризаларни қаноатлантириш тўғрисида қарор қабул қилинган ҳолда, улар томонидан қилинган суд харажатлари учун компенсация олиш ҳуқуқига эга. Ўз навбатида, ушбу шахслардан тегишли талабларни қондириш рад этилган тақдирда суд харажатлари ундирилади. Жамоавий маъмурий шикоят бузилган ёки баҳсли ҳуқуқлар ва қонуний манфаатларни ҳимоя қилиш учун берилган шахслар гуруҳига аъзо бўлган шахслар маъмурий иш материаллари билан танишиш, улардан кўчирма олиш ва уларнинг нусхаларини олиш ҳуқуқига эга.

Шу билан бирга, жамоавий маъмурий шикоятни кўриб чиқиш билан боғлиқ бўлган вакилларнинг хизматлари учун ҳақ тўлаш харажатлари тегишли ишни кўриб чиқишда иштирок этган ва тегишли харажатларни ҳужжатлаштирган маъмурий ишни кўриб чиқишнинг бир қисми сифатида жамоавий маъмурий шикоят билан мурожаат қилган шахсларнинг ҳар бири фойдасига суд қарори билан ундирилади.

Жамоавий шикоят институтини жорий қилган мамлакатлардаги яна бир муаммо судга шикоятга қилган шахслар сони кам бўлса, судлар қандай йўл тутиши билан боғлиқ. Жумладан, агар жамоанинг бир ёки бир нечта аъзолари томонидан маъмурий шикоят рад этилгандан сўнг, судга берилган шикоятга қўшилган йигирмадан кам шахс бўлса, суд томонидан қандай процессуал ҳаракатлар амалга оширилиши кераклиги ҳақида савол туғилади. Жамоавий маъмурий шикоят аризаси бериш ва уни суд томонидан кўриб чиқиш шартларидан бири потенциал жамоа аъзоларининг шикоятларини яқка тартибда ва шериклар билан биргаликда топшириш тартибида ҳал қилиш бу бир гуруҳ шахсларнинг кўплиги ёки унинг аъзолари сонининг ноаниқлиги бўлиб, уни қабул қилишни қийинлаштиради. Хорижий давлатлар тажрибасидан келиб таъкидлаш лозимки, агар жамоавий шикоят берувчилар йигирма кишидан иборат бўлса, бир гуруҳ шахслар кўп деб ҳисобланади. Агар суд ариза мазкур талабга жавоб бермаси ариза кўрмасдан қолдирилади ва аризани топширган ёки кўрсатилган ташкилотга бир гуруҳ шахслар талаблари бўйича шикоят маъмурий баёнот билан судга индивидуал шикоят қилиш ва бундай ҳаракатлар процессуал оқибатлари тўғрисида тушунтириш беради.

Айнан мазкур кўринишдаги фикрни О.Аболонин ҳам қўллаб-қувватлайди. Унинг фикрича, агар гуруҳнинг бир ёки бир нечта аъзолари томонидан маъмурий шикоят рад этилгандан сўнг, судга берилган шикоятга қўшилган йигирмадан кам одам қолса, суд ушбу процессуал ҳаракатнинг белгиланган оқибатларини ва ушбу процессуал ҳаракатнинг ҳуқуқларини тушунтириб, жамоавий маъмурий шикоятни кўриб чиқмасдан қолдириши лозим.

Жамоа манфаатларини кўзлаб маъмурий иш юритишда қатнашаётган шахс ишни мустақил равишда вакилга ишониб топшириш ҳуқуқига эгами ёки йўқлиги билан боғлиқ муаммо ҳам долзарбдир.

Айрим давлатларнинг маъмурий суд иш юритуви қонунчилигида жамоавий маъмурий шикоят аризасида жамоа манфаати учун тегишли маъмурий ишни юритишда қатнашаётган шахс ёки бир нечта шахслар кўрсатилиши керак. Шу билан бирга, бундай шахс ёки шахслар ишончномасиз ҳаракат қилади, маъмурий шикоятларнинг ҳуқуқларидан фойдаланади ва процессуал мажбуриятларини бажаради. Демак, жамоат манфаати учун маъмурий иш

юритишда айбланган шахс, шахсан унга ишни жамоат манфаатлари учун олиб бориш учун берилган топшириқ асосида махсус процессуал ва ҳуқуқий мақомга эга деб ҳисоблаймиз. Бундан ташқари, бундай шахс жараёнда ишончномасиз ҳаракат қилади. Бинобарин, улар судда маъмурий ишни бошқаришни бошқа шахсга мустақил равишда топшириш ҳуқуқига эга эмаслар.

Ҳар қандай ҳуқуқий институтни қўллаш амалиётининг ўзига хос муаммолари ва қийинчиликлари бор. Бизнинг фикримизча, жамоавий шикоятларни қўллаш бўйича хорижий суд амалиётини таҳлил қилиш мазкур институтни самарали қўлланишида муҳим аҳамиятга эга. Қуйидаги иқтисодий низо глобал миқёсда катта қизиқиш уйғотди.

АҚШ судига Жанубий Кореянинг Samsung компанияси устидан жамоавий шикоят аризаси келиб тушди, бунга компаниянинг Galaxy Note 7 смартфонлари сабаб бўлди. Шикоят аризаси Нью-Жерси федерал судига келиб тушган. Унда смартфонларнинг "муаммоли" қайтарилиши америкалик харидорларга миллионлаб долларга тушгани таъкидланган. Мижозлар Samsung маслаҳатига амал қилиб, Galaxy Note 7 смартфонларидан фойдаланишни тўхтатишган, бироқ маълум бўлишича, компаниянинг бу қурилмаларни алмаштириб беришга муносиб смартфонлари бўлмаган. Хужжатда қайд қилинишича, харидорларга бир неча кун ва ҳаттоки ҳафта кутишга тўғри келиши айтилган. Аризада Samsung томонидан таклиф этилган кредит борасида ҳеч нарса дейилмаган. Samsung Electronics America матбуот котиби бунга изоҳ беришдан бош тортди.

Жамоавий шикоят доирасида суд томонидан қабул қилинган қарорларни ижро этишнинг ўзига хос хусусиятларини тартибга солиш энг муноазарали масала ҳисобланади. Кўриниб турибдики, бу тоифадаги ишларни ижро этиш ўзига хос хусусиятларга эга бўлади. Агар шикоят қаноатлантирилса, саволлар туғилади: ижро процессида гуруҳнинг вакили ким ҳисобланади? Аризачи фақат вакилми ёки синфнинг барча аъзоларими?

Жамоавий шикоятга қўшилиш суд муҳокамаси бошланишидан олдин йўл қўйилиши ва қарорнинг қарор қисмида барча гуруҳ аъзоларининг шикоятлари бўйича хулосалар кўрсатилиши кераклигини ҳисобга олиб, гуруҳга қўшилган барча шахслар ижро процессида кредитор сифатида эътироф этилиши лозим. Моҳиятан жамоа ишининг ўзига хос хусусиятлари ижро процесси соҳасига тааллуқли эмас. Суд қарорда кўрсатилган гуруҳ аъзоларининг ҳар бирига ижро варақалари бериши шарт. Ижро варақасини олгач, уни суд ижрочиси хизматига тақдим этадилар. Шундай экан, ижро варақасини ижрога тақдим этган гуруҳнинг барча аъзолари ижро процессида аризачи сифатида кўрилиши керак.

Иккинчи вариант – жамоа аъзоларининг ижро процессида ваколатларини вакилга ўтказиш масалаларини улар ўртасида тузилган шартнома орқали ҳал қилишга ҳаракат қилиш. Аммо бундай ёндашув мунозарали, чунки у ижро процессида бундай "ягона" аризачининг ҳуқуқий мақомини аниқлашда қийинчиликлар туғдиради. "Ягона" аризачининг ҳуқуқий асоси қонунда вакил тўғрисидаги қоидаларга ўхшаш махсус қоида бўлиши мумкин.

Иккинчидан, ихтиёрий равишда бажаришдан бош тортган тақдирда, ижро йиғимларини ундириш ҳақида савол туғилади. Бу ўринда умумий ёндашувни қўллаш мумкин, лекин агар ижро процессида жамоа номидан битта вакил эмас, балки кўплаб кредиторлар бўлса, буни амалга ошириш деярли мумкин эмас.

Шунинг учун вакилга суд муҳокамасида бўлганига ўхшаш ижро процессида тегишли ваколатларни бериши керак. Акс ҳолда, битта ижро процессида кредиторларнинг катта гуруҳининг иштирок этиши суд ижрочиси ишини имконсиз қилиши мумкин.

Маъмурий суд иш юритишда жамоавий шикоят институтининг шаклланишига қуйидаги омиллар бевосита таъсир кўрсатишини таъкидлаш керак: рақамли технологиялар, маҳаллий суд амалиёти, хорижий амалиёт ва замонавий илмий тадқиқотлар натижалари.

Мазкур институт фаолиятига салбий таъсир кўрсатувчи салбий омиллар қаторига қуйидагилар киради:

биринчидан, фуқароларнинг қонуний ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш механизмларини амалга оширишда мазкур институт механизмидан самарали фойдаланиш аҳолининг ҳуқуқий маданиятининг юқори эмаслиги;

иккинчидан, ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида жамоавий шикоят билан мурожаат қилган фуқароларнинг давлат ва суд тизимига нисбатан ишончсизлигини келтириб чиқарадиган салбий суд амалиёти.

Умуман олганда, тадқиқот иши доирасида таҳлил қилиш натижасида хорижий мамлакатларда маъмурий шикоят институтини жорий қилиш билан боғлиқ муаммолари жуда кўп. Бугунги кунда маъмурий шикоят институтини жорий қилган давлатларда мазкур институтни ривожлантириш бўйича қуйидаги масалаларни ривожлантириш тенденциялари кузатилмоқда:

жамоавий маъмурий шикоят аризасига қўшилиш учун аризанинг мазмуни;

маъмурий иш қўзғатилгандан кейин жамоавий маъмурий шикоят аризасига қўшилган шахсларнинг оқибатлари;

жамоавий маъмурий шикоятлар бўйича маъмурий ишларни кўриб чиқиш ва ҳал қилишнинг махсус муддатлари;

бир гуруҳ шахслар манфаатларини кўзлаб иш юритувчи шахсни алмаштириш (ваколатларини тугатиш) масаласи;

гуруҳ аъзоларини шахслар гуруҳидан чиқариш масаласи;

жамоавий маъмурий шикоят бўйича маъмурий ишда суд ҳужжатлари мазмунига қўйиладиган махсус талаблар;

бир гуруҳ шахсларга суд ҳужжатлари нусхаларини хабардор қилиш ва (ёки) юборишнинг махсус тартиби;

жамоавий маъмурий шикоят бўйича маъмурий ишда суд ҳужжатларига шикоят қилишнинг махсус тартиби.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Маъмурий суд иш юритиш тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адлия вазирлиги нашриёти, 2018.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 30 январдаги ПҚ–33-сон “Маъмурий суд ишларини юритиш тўғрисидаги қонунчиликни такомиллаштириш концепцияси тўғрисида”ги қарори.

3. Долганичев В.В. Особенности групповых исков в административном судопроизводстве: анализ законодательства РФ // Российская юстиция. – 2021. – №4. – С. 28–32.

4. Аболонин О.Ю. Коллективные административные иски: российская модель и зарубежная практика // Вестник экономического правосудия РФ. – 2020. – №5. – С. 45–52.
5. Кодекс административного судопроизводства Российской Федерации от 8 марта 2015 г. № 21-ФЗ (с изм. и доп.).
6. Kudryavtseva E.V., Vtorushin I.O. Class Action Lawsuits in Administrative Justice: Comparative Analysis // Journal of Law and Public Administration. – 2021. – Vol. 5(2). – P. 35–42.
7. Сабирова З.М. Хуқуқни муҳофаза қилиш усули сифатида жамоавий шикоят институти // Юридик фанлар ахборотномаси. – 2023. – №2. – Б. 60–65.
8. Bazyliuk S., Tretyakova E. The Role of Class Action in the Protection of Citizens' Rights in Administrative Proceedings // European Proceedings of Social and Behavioural Sciences. – 2022. – Vol. 118. – P. 149–156.
9. Назаров Х.Ж. Маъмурий суд иш юритишда фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш кафолатлари. – Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2022.
10. OECD. Collective Redress: Contributing to Effective Access to Justice. – Paris: OECD Publishing, 2020. – 124 p.